

ТРАНСФОРМАЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ФАШИЗМ У П'ЕСАХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Сучасна українська драматургія відображає процес зміни уявлень українського суспільства про фашизм, який відбувається внаслідок глибоких історичних і політичних зрушень, зокрема, Революції Гідності та війни з Росією [8; 9]. Фашизм у п'єсах інтерпретується не лише як концепт минулого, а й як загроза для майбутнього України. Ця ідеологема починає асоціюватися не тільки з історичними фактами, постатями та ідеологічними наративами, а й з сучасними політичними та суспільними реаліями, що впливають на національну українську свідомість.

Запропоновані тези дозволяють глибше осмислити, як сучасна українська драматургія стає важливим елементом формування нової національної ідентичності та історичної пам'яті через, з одного боку, критику фашизму та рашизму, а з іншого – через нове трактування фактів всесвітньої і національної історії та політичних реалій сучасної України. Українські науковці розуміють під рашизмом ідеологію та політичний режим сучасної росії: тоталітаризм, мілітаризм, реваншизм. Поняття «рашизм» тісно пов'язане з поняттям «фашизм», але має і специфічні риси [1; 4].

У сучасних українських п'єсах про російсько-українську війну 2022 – 2025 рр. фашизм і рашизм часто зображуються через конкретні образи та символи, що відображають агресивну політику та знищення національної ідентичності. Драматурги використовують подібні образи для того, щоб акцентувати увагу на важливості захисту української культури і традицій від зовнішніх загроз. У драматургії ці поняття набувають нових форм, стаючи символами не лише тоталітарного режиму, але й будь-якої

форми імперіалізму, що загрожує національній незалежності української нації. Так, Л. Тимошенко осмислює історію своєї родини, рідної домівки через образ Тари, знайомий їй, як і мільйонам читачів, по роману Маргарет Мітчелл «Віднесені вітром» [5]. Як і Тара Скарлетт О'Хари, родові «маєтки» українців – хати і квартири, які були спадщиною багатьох українських сімей, – безжально знищуються так званим російським світом.

Сучасні українські п'єси часто стають своєрідними інструментами для осмислення національної ідентичності українців, які переживають кризу історичної пам'яті. Це стає можливим завдяки критичному перегляду минулих, радянських, подій, а також створенню нових наративів, що підкреслюють боротьбу українців за свою свободу та незалежність.

В п'єсі І. Феофанової «Десять кілометрів» (2022) [6] Маріуполь постає містом, яке зазнало нищівної облоги, голоду, руйнувань та масової загибелі мирних мешканців. Одним із найжорстокіших методів винищення населення став голод. У п'єсі є сцена, де мешканці підвалу сваряться через нестачу їжі, а дехто навіть намагається вбити собаку, щоб її з'їсти. Це нагадує трагічні події блокади Ленінграда, коли люди через відчай доходили до канібалізму.

Ключовим у п'єсі стає слово «геноцид». І це не просто оцінка подій, а усвідомлення того, що війна спрямована не лише на фізичне знищення населення, а й на викорінення української ідентичності. «Хтось в підвалі постійно казав, що вони не зупиняться, поки всіх нас не знищать. Це геноцид. Ми в школі як раз вчили про геноцид, недавно, осінню, я тоді ще подумав: добре, що таке вже ніколи не повториться... Повторилося» [6]. Геноцид у місті Марії – продовження імперської політики Росії, яка століттями прагнула стерти українську культуру, історію та пам'ять. П'єса виходить за межі конкретної трагедії й порушує глобальні питання колоніального насильства, спротиву та боротьби за право на існування. Текст поєднує особисту трагедію дванадцятирічного хлопчика, який втратив родину, з історичною пам'яттю, змальовуючи та презентуючи

Маріуполь як новий Ленінград, але з іншою оптикою – оптикою постколоніального українського спротиву.

Сучасна українська драматургія формує новий погляд на політичні та культурні загрози через призму нових геополітичних реалій. Анексія Криму, війна на Донбасі, повномасштабне російське вторгнення – ці події безпосередньо впливають на трактування історично обумовленого поняття «фашизм» в сучасних українських драмах, воно припиняє обмежуватися лише історичними реаліями, а стає актуальним в контексті сучасної боротьби України за свій суверенітет.

Анастасія Косодій у постдрамі «Як говорити з мертвими» (2023) [2] передає свої два сні про молодого німця у камуфляжі, який їде у потязі до Бахмуту. Цей герой з'являється у контексті історії донбаського села Новокарлівка. Персонаж у сні ліричної героїні поєднує сучасні та історичні переживання. Він є не просто символом іншої нації, а носієм складної історії дореволюційної Русі. Вказівка на те, що прашури німця були менонітськими пацифістами, які відмовлялися брати участь у військових діях у минулі часи, додає сновидінню нових інтенцій. Тут фашисти протиставлені мирним німцям, які були запрошені Катериною II для розвитку сільського господарства і стали частиною історії українського степного регіону. Проводиться розмежування фашизму та пацифізму, які були притаманні представникам німецької нації у часи Другої Світової війни.

У цьому сні образ німця нагадує про важливість історичної колективної пам'яті, що не обмежується конкретними подіями. Вона охоплює цілі покоління, які переживають своєрідне перезавантаження суспільства через війну та її наслідки. Події сну ліричної героїні А. Косодій також символізують безперервне повторення історії, де нові покоління шукають місце між травмами минулого і реаліями сьогодення, стикаючись із невизначеністю, переживанням війни, новою колективною травматизацією.

У сучасних п'єсах поняття «фашизм» і «рашизм» часто використовуються для зображення внутрішніх і зовнішніх соціальних та політичних проблем. Подібні наративи слугують не лише для критики тоталітарних режимів, але й для показу соціальних процесів, які можуть призвести до відродження агресивних ідеологій. Трансформація цих понять через театральне мистецтво стає інструментом для дослідження та висвітлення сучасних викликів, з якими стикається українське суспільство.

У п'єсі Ольги Мацюпи «Смоковниця» [3] родинна історія та колективний досвід передаються через образ фікуса, який символізує стійкість і непереможність, відображаючи незламний дух жінок, які пережили різні історичні катастрофи. Фікус, який був посаджений у часи Другої світової війни, став символом сили й пам'яті для трьох поколінь жінок одного роду. Він уособлює собою приклад, як історичний досвід, колективні травми та спогади передаються через різні покоління, залишаючи слід на кожній новій життєвій стежці та стаючи міжпоколінневою травмою.

Фікус, який врятував бабку головної героїні п'єси Саші від переслідувань фашистів, тепер є важливою частиною життя родини у часи російського вторгнення в Україну. У тяжких умовах війни й біженства до Німеччини жінки, зберігаючи цей символ, не тільки намагаються підтримувати своє ментальне здоров'я, але й передати свої цінності, прагнення до спротиву і витривалість [7, с. 87]. Жінки у п'єсі рятуються від рашистів у Німеччині, яка радо їх приймає, дає захист та підтримку. Таким чином, історія змінює свою течу за майже 80 років рівно на 180 градусів.

Сучасна українська драматургія висвітлює важливі соціальні проблеми, формує новий суспільний дискурс, що сприяє консолідації нації та зміцненню національної єдності. П'єси, що осмислюють поняття фашизм та рашизм, стають важливими засобами для боротьби українців за свою культурну та національну ідентичність. Театральне мистецтво, таким

чином, певною мірою бере на себе роль каталізатора соціальних змін, висвітлюючи складні питання національної пам'яті та її відтворення в умовах сучасних політичних реалій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кирилюк Ф., Куліш Р. Поняття «рашизм»: сутність та ознаки. *Політологічний вісник*. 2023. Вип. 90. С. 121-131.
2. Косодій А. Як говорити з мертвими (2023). *Ukrdramahub*. <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/yak-hovoryty-z-mertvymy> (дата звернення: 14.04.2025).
3. Мацюпа О. Смоковниця. *Ukrdramahub*. URL : <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/smokovnytsya> (дата звернення: 14.04.2025).
4. Романюк А. Поняття та характеристики рашизму: історіографія проблеми. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. 2024. Вип. 1 (60). С. 133-143.
5. Тимошенко Л. Моя Тара (2022). *Ukrdramahub*. <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/moya-tara> (дата звернення: 14.04.2025).
6. Феофанова І. Десять кілометрів (2022). *Ukrdramahub*. <https://www.ukrdramahub.org.ua/play/desyat-kilometriv> (дата звернення: 14.04.2025).
7. Юган Н. Жіночий погляд на російсько-українську війну: фемінні ролі та стратегії подолання психологічних і постколоніальних травм у творах сучасної української драматургії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філологія»*. Дрогобич, 2024. Вип. 59. С. 81-92 DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4565.2023.59.10>.
8. Юган Н. Л. Формування національної ідентичності українського суспільства засобами театру. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури та мистецтв*. 2019. № 2. С. 341-345. <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2019.177715>

9. Drohomyretska L., Yuhan N., Kostyuchok P., Babenko L., Kurok O. The influence of historical memory on the formation of national identity: a response to the challenges of the Russian-Ukrainian war. *Amazonia Investiga*, 2024. Vol. 13 (81). P. 47-55. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.81.09.5>.